

FRANTIŠEK LANGER (1888–1965)

Pracovní list úroveň C

I. *PERIFÉRIE*

Zdroje fotografií:

http://img.radio.cz/pictures/divadlo/langer_periferie.jpg,
http://www.svandovodivadlo.cz/res/data/068/007462_200_055059.jpg?seek=1164993616. [21. 7. 2014].

Divadelní hry tvoří stěžejní část Langerova díla a často zobrazují prostředí každodenní reality „obyčejných“ lidí jedinečných charakterů, kteří v sobě mají hluboce zakořeněný mravní zákon. Většina jeho dramát spadá do období po první světové válce a věnuje se základním lidským otázkám života a smrti.

Periférie představuje Langerovu myšlenkově nejpropracovanější divadelní hru a bývá řazena mezi nejúspěšnější česká meziválečná dramata. Hlavním motivem je problematika viny a trestu, lásky a smrti. Hlavní hrdina touží odčinit své provinění z vraždy, které přesahuje literu zákona a dotýká se ideálu absolutní spravedlnosti.

PERIFÉRIE

SCÉNA JEDENÁCTÁ

Pokoj u paní Urbanové. Je v něm hodně květin, rozhrnuté záclony, a proto je jakoby šťastnější. PANÍ sedí v křesle, má světlé, veselé šaty, SLUŽKA stojí u dveří. FRANCI se tiše uklání, asi byl právě uveden služkou.

(...)

PANÍ: Přál jste si něco ode mne? Byla bych vám ráda prospěšná. Mohla bych vám nějak pomoci?

FRANCI: Já jsem nepřišel prosit. Ale – (*zamlčí se*) – přišel jsem vám jen říct, že – že jsem zabil vašeho muže.

PANÍ: To není pravda.

FRANCI: Chcete říct, že jsem si to vymyslíl?

PANÍ: Ale vždyť – vy že jste ho zabil? Proč byste ho vy zabíjel?

FRANCI: Tak. Možná, že pro peníze, možná také pro něco jiného. To je snad docela vedlejší.

PANÍ: Ale bylo přece všechno vyšetřeno.

FRANCI: Na to nic nedejte, co vám policie pověděla.

PANÍ: A proč jdete s tím ke mně? Co mně chcete? Chcete peníze?

FRANCI: A proč byste mi vy za to platila?

PANÍ: Ví kromě vás o tom někdo? Hrozí vám něco?

FRANCI: Nikdo nic neví. A když nebudu chtět, tedy se nikdo nic nedoví.

PANÍ: Ne. On se zabil nešťastnou náhodou. Ví se to určitě a omyl je vyloučen. Nikdo ho nezabil. A vy jen něco sledujete, něco chcete, když tohle o sobě povídáte.

FRANCI: Co vám mám říct, proč jsem k vám přišel povídat na sebe? No chci, abyste to všechno věděla. Chci vám to vypovědět.

PANÍ: Opakuji, že vám nevěřím.

(...)

PANÍ: Proč s tím nejdete na policii?

FRANCI: Kdybyste na ni zatelefonovala, tedy na ni taky dojde. Ale nejdříve jsem to chtěl povědět vám, protože vás, jako vdovu po zabitém, by to mohlo nejvíc zajímat. Jedno po druhém. Víte, zdá se mi celé dny, jako bych neměl o čem jiném mluvit než o tom. A byl jsem rád, že o tom promluví s vámi, a kdyby se mě pak vyptávala policie, potom celý soud, tedy taky. Jen ať to můžu vypovědět všem po pořádku.

SCÉNA DVANÁCTÁ

Předměstská policejní úřadovna se dvěma stolkami a s několika židlemi, žlutou skříní na akta a s dveřmi v zadní a boční stěně. Za jedním stolem sedí starší pán, KOMISAŘ, a probírá se v aktech. Klepání na dveře v boční stěně.

(...)

KOMISAŘ: K čemu se tedy chcete přiznat?

FRANCI: Já jsem toho člověka zabil. A chtěl bych, abyste o tom udělal se mnou výslech.

KOMISAŘ: Hm. Počkejte, prohlédnu si trochu akta. *(Listuje ve svazečku a Franci zatím nehybně stojí.)* Dlouho jste se rozmýšlel, než jste přišel. Věc se zdála úplně hotová, škoda. Nu, jaká pomoc. Tedy nejdříve mně to pěkně po pořádku povězte, než se dáme do protokolu. *(Prohlíží stále své listiny.)* Nespěchejte, když máte dobrou vůli, já ji budu také mít. Tak povídejte! Jak k tomu došlo?

FRANCI *(nejistě)*: Šel jsem tehdy večer ulicí a neměl jsem žádné peníze. Já jsem totiž přišel právě z vězení. Seděl jsem rok pro nedodělané vloupání.

KOMISAŘ: To tady mám. To víte, že jsme se koukli, co jste zač. A co bylo dál?

FRANCI: No, potkal jsem toho stavitele a šel jsem na něj, aby mi dal peníze. *(Vyprávění zní stále nepravděpodobně a nejistě.)* On, že ne, dostali jsme se do sebe a já jsem ho uhodil holí přes hlavu.

KOMISAŘ: Jaká to byla hůl?

FRANCI: Taková obyčejná.

KOMISAŘ: A kde jste k ní přišel? Když jste vyšel z vězení, neměl jste jistě žádnou.

FRANCI: Já ji našel. Totiž ve vlaku ji někdo zapomněl a já ji vzal. Možná, že ji nechal schválně ve vlaku, protože to nebyla žádná pěkná hůl, ale docela obyčejná, uříznutá se stromu.

KOMISAŘ: Dobrá, pokračujte. Co se stalo po té ráně?

FRANCI: On upadl a ani nevykřikl. Byl hned mrtev.

(...)

KOMISAŘ: A tomu mrtvému jste nic nevzal?

FRANCI: Nic.

KOMISAŘ: A proč, když jste ho proto přepadl?

FRANCI *(zaváhá)*: Asi jsem pak ve strachu na to zapomněl.

KOMISAŘ: A teď již jsme hotovi, ne? Víte, že vás mohu dát zavřít pro klamání úřadů? Nemáte trochu svědomí, že mě obíráte o spoustu drahocenného času?

Otázky k textu

1) *Napadá vás, proč autor zvolil název Periférie a v jaké době se asi děj odehrává?*

.....

.....

.....

.....

2) *V jakých prostředích se ukázka odehrává? Srovnajte vystupování a jazykový projev Franciho a paní Urbanové: v čem se liší?*

.....

.....

.....

.....

.....

3) *Kdo s kým hovoří v každé z obou scén. O čem?*

.....

.....

.....

.....

.....

4) *Jak byste na základě ukázky Franciho charakterizovali? Jak by podle vás vypadal? Zkuste napsat jeho vnější a vnitřní charakteristiku.*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5) *Proč se chce Franci přiznat? Čeho tím touží docílit?*

.....

.....

.....

6) *Proč mu nikdo nevěří?*

.....

.....

.....

7) *Vyhledejte kdy a v jakém divadle se Periférie hrála naposledy. Pokud jste představení viděli, zkuste krátce ústně shrnout své dojmy.*

.....

.....

.....

Obsah

Divadelní hra *Periférie* představuje originální zpracování otázky provinění, trestu a potřeby dosažení spravedlnosti. Drama se skládá z patnácti scén, z nichž se každá odehrává v jiném prostředí.

Hlavní postavou dramatu je dobrácký zloděj Franci, mladík z velkoměstské spodiny, který se právě vrátil z vězení za nedokončené vloupání. Nemá kde bydlet, a tak se nastěhuje k prostitutce Anně. Plánují společnou budoucnost a chtějí se živit jako tanečníci. Jednou však Franci u Anny zastihne jejího zákazníka z vyšší společnosti, rozzuří se a nechtěně ho zabije. Policie i manželka zabitého uvěří jeho původní verzi o nešťastné náhodě a případ se zdá být uzavřen. Franci se zpočátku raduje, jaké má štěstí, ale nedovede se ubránit touze vypovědět vše tak, jak se to skutečně událo a být nakonec i spravedlivě potrestán. Nikdo mu však nechce uvěřit a tak dá nakonec na radu podivínského bývalého soudce, aby zabil ještě jednou. Ve vypjatém dialogu obou milenců se Anči, z lásky i za pokání za svou vinu prodejné dívky, sama nabídne jako oběť. Vybízí Franciho, aby ji zabil, a sama mu přitiskne ruce na své hrdlo.

V této verzi byla *Periférie* hrána od roku 1926 i na několika světových scénách (Varšava, Riga, Budapešť, Milán, Hamburg...). Později, v berlínském zpracování, se dostala dokonce až do Spojených států. Režisér Max Reinhardt totiž při provedení ve Vídni odmítl tento tragický závěr, a tak František Langer příběh upravil ve jméno věčné lásky: ve druhé verzi vynáší soudce pod hvězdným nebem nad Francim následující rozsudek: „Odsuzuji vás, (...) abyste tuto ženu miloval.“

K diskuzi

- 8) *Jak hodnotíte zločin spáchaný v náhlém afektu a zločin z vypočítavosti? Diskutujte.*
- 9) *Znáte ze světové literatury díla s podobným tématem viny a trestu? Zkuste srovnat postavu Franciho s postavou studenta Raskolnikova z Dostojevského románu Zločin a trest. V čem se odlišují? Poté, co se dopouštějí zločinu, jedná se u nich o podobný proces sebereflexe? Přemýšlejte, zaznamenejte v bodech své nápady a diskutujte.*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 10) *V úvodu a na konci hry se objeví „Muž před oponou“, který diváky krátce seznámí s prostředím pražské periferie, s ústřední postavou Franciho a okomentuje jednotlivá dějství. Hra tímto předznamenává tzv. „epické divadlo“. Uvažujte, čeho chce autor tímto prostředkem dosáhnout a запиšte si své nápady. Poté si vyhledejte podrobnější informace a uveďte si příklady her a dramatiků, kteří s principem epického divadla pracovali.*

MUŽ PŘED OPONOU: Na předměstské stanici u Prahy, večer ke sklonku léta, vystoupil mladý člověk. (...) Z nádraží šel cestou, která se místy podobala polní cestě, když vedla nezastavěnými plochami, a jinde ulicí, když po stranách trčely ojedinělé nebo se choulily malé domy, které zde zbyly z doby, než se bývalá vesnice stala předměstím. Muž se cestou nerozhlížel, jako by tu chodil denně. Jenom se tu a tam pozorněji podíval, když šel kolem právě dostavěného domu nebo když míjel nově otevřený hokynářský krám, který novostí až svítil. Asi v těchto místech, která jinak dobře znal, nebyl delší dobu. (...)

.....

.....

.....

.....

.....

II. ŽELEZNÝ VLK

SMRT V PÍSCÍCH

Zdroje obrázků:

<http://www.artbook.cz/images/Foto/a/100915.jpg>,

<http://literaturalegii.unas.cz/vojaci.png>,

http://www.paichl.cz/paichl/knihy/legie/lekari_u_Halice.jpg. [21. 7. 2014].

První světová válka hluboce otřásla základními lidskými hodnotami. Legionářská tematika tímto předkládá osobní svědectví nejen z bojů na frontě, ale také z vnitřních soubojů každého z účastníků konfliktu.

Příběhem Smrt v píscích začíná Langerova kniha legionářských povídek Železný vlk. Jedná se o prosté a tragické vyprávění o českých zajatcích, kteří v asijské poušti postupně umírají na cholera. V závěrečné scéně boje na život a na smrt už proti sobě stanou jen dva muži: ruský voják a poslední z českých zajatců. Mezi páchnoucími hroby a v bezprostřední blízkosti vlastní smrti si oba náhle uvědomují pozitivní hodnotu života.

ŽELEZNÝ VLK

SMRT V PÍSCÍCH

(...)

V prvních týdnech války vozili Rusové své zajatce na východ přes Moskvu a Petrohrad, tedy notnou oklikou. Ale bylo zapotřebí, aby obyvatelé hlavních měst také viděli něco z velikých vítězství, a proto téměř všichni první zajatci šlapali moskevské nebo petrohradské dláždění, než přišli do sibiřských a turkestánských stepí. Ale za nějakou dobu, asi od konce srpna, se začala mezi zajatci již objevovat cholera. Triumfální průvody ihned přestaly a zajatci jezdili nejkratší cestou k cíli.

Aby se cholera nerozmáhala, měla být zřízena v pohraničí Turkestánské gubernie, kam byla většina zajatců posílána, karanténní stanice. Gubernátor přikázal, jak má být veliká, že má být někde u trati, ale přece jen opodál obydlených míst, a že ihned mají být do ní posláni všichni podezřelí nemocní. Nařídil, příkaz dán nižšímu úředníku a tak dále až k policmejistrovi či pristavu určeného místa na hranici, který jej vyplnil. Dal vystavět barák s malým domkem pro strážce asi čtyřicet verst od první stanice Turkestánské gubernie, uprostřed písečné pouště.

Jakmile byl barák zřízen, bylo ještě nutno umístit do baráku podezřelé z cholery. Neboť i toho bylo zapotřebí, aby se policmejstr mohl vykázat „živou činností“.

Proto jakmile zase přijel v posledních dnech srpna transport zajatců, přišel pristav na nádraží a přikázal, aby všichni vyšli z vlaku. Protože vlakem jelo též několik slepých pasažérů-civilistů, i těm bylo uposlechnouti rozkazu. Strážce postavily zajatce ve čtyřstupu a pristav se dvěma strážníky prošel podle nich. Když docházel již ke konci a od oka odhadl číslo zbývajících, mávl rukou a vojáci odvedli přední část kolony opět do vagónů, kdežto všichni oddělení pristavovým pokynem zůstali na peróně. Takovým způsobem byli vybráni podezřelí z hrozné nemoci, kteří měli naplnit připravený barák.

(...)

Byl horký den a zajatci se sotva vlekli pod svými ranci, třebasže byly chudičkému obsahu: něco prádla, chleba, uzeniny a čaje, snad i tabáku a cukru, který si cestou koupili. Jíst se nechtělo nikomu, jenom pít, a kdykoliv – vždy po několika hodinách – došli k nějaké louži, vrhli se všichni žíznivě na její špinavou a teplou vodu. Žid z jednoho uzlíku vyňal plechový hrníček, nabíral a vypíjel jeden po druhém, druzí pili z dlaní a čepic, jiní klekli na kolena a pili jako zvířata. Sart čekal, až všichni ukojili žízeň, a pak, téměř již na odchodu, nabral do hrstí vody, která se zatím zkalila v bahno, omočil rty a šel za druhými.

Kvečeru přenocovali uprostřed písku, noc byla suchá, příjemně chladná.

Nazítří pozdě odpoledne došli do baráků. Namačkali se do dvou komnat, do větší se nastěhovali Němci, Maďaři a Poláci, do maličké naši s Turkem, staroobřadcem Sartem, Židem a klaunem. Na pryčnách všichni těsně leželi vedle sebe, hnul-li jsi se, zavadil jsi o druha.

Horko bylo nesmírné. Jako by turkestánské slunce právě na tomto domku soustředilo své paprsky. Nedýchal jsi vzduch, ale žár. Zdálo se ti, že deset kroků odtud hoří ohromná pec a že stojíš před jejími otevřenými dveřmi. A přece všichni rychle ulehli a unaveni cestou prospali zbytek dne a celou noc.

Rušští vojáci bydlili v domečku, který byl pro ně vystavěn nedaleko. Dva vždy spali a třetí s puškou na rameni přecházel okolo baráku.

Nazítří přijel vozík s potravou na deset dní. Vozík řídil čtvrtý voják, také zcela mladý hoch. Přivezl žok sušených ryb, soudek zelí a ohromné pecny černého chleba. Složil vše, co přivezl, u svých druhů, pobyl u nich dva dny a zase odejel.

Den po příchodu zajatců přijel z vesnice vzdálené asi patnáct kilometrů felčar, který měl dohlížet na barák. Přijel na dvoukolovém vozíku po neviditelné cestě v píscích. Prošel barákem, zeptal se všech, jsou-li zdraví, a pak se nabídl zajatcům, že jim ve vsi nakoupí, čeho potřebují. Dávali mu

peníze na bílý chléb, uzeninu, čaj, cukr, tabák a Češi i na noviny. Pak zase felčar ujel. Přijel ještě před východem slunce a odejel dříve, než začalo hřát.

Tak přijížděl dvakrát týdně, přivezl nakoupené věci, někdy se někomu podezřívavě podíval do tváře, ale nikdy se dlouho nezdržel; vždy brzy zašel do strážního domku, kde ho vojáci uhostili čajem, a zase se vydal na cestu domů. Co koupil, bylo dosti drahé a špatné, okrádal je nemilosrdně, ale zajatci i za to byli vděční.

Nikoho jiného kromě něho nevidali. A proto jeho příjezd byl vždy nevšední událostí. Ruští vojáci, kteří vlastně nebyli o nic svobodnější zajatců, ve dnech, kdy přijížděl, začali ještě za tmy připravovat čaj pro hosta. Vycházeli před domek, když přijel, a ulehli opět ke spánku, až když prachový kotouč, ve kterém ujížděl, zmizel za pískovými vlnami. Zajatci probouzeli časné jeden druhého, a vždy několik tváří se přilepilo k ošlehaným, poloslepým oknům, aby viděli, až pojedou. Těžil z nich – věděli –, nikdy nikoho neprohlédl, nezeptal se na jeho zdraví, nikdo se ani neodvážil postěžovat si mu na své bolesti, a přece naň všichni čekali.

Byl poslem čehosi, co zůstalo nyní daleko ode všech, za hranicemi pouště a ještě dále, již jen kdesi ve snech a vzpomínkách, byl jakýmsi znamením, že přece ještě lidé chodí z místa na místo, pohybují se po kraji, rozbíhají se do dálek. A když se na něho dívali, zdál se jim divem pohádkových časů, člověkem obdařeným vzácnou silou, bohatýrskou a zázračnou mocí, kterou vyrůstal nad ně všechny do ohromných výšek: Svobodou.

Zdroj: Langer, František. *Železný vlk*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 10–12.

Vysvětlivky:

policmejstr, pristav – náčelník, velitel místní policie

staroobřadec – člen sekty odštěpené od pravoslaví

Sart – příslušník smíšené skupiny íránsko-tatarsko-mongolského kmene usedlého při řece Syrdarja v Kazašsku a Uzbeku, mluvícího tureckým nářečím sart-tili a vyznávajícího islám

Otázky k textu

1) Jakých historických událostí se ukázka týká a kde se odehrává?

.....
.....
.....

2) Jaké pocity ve vás vyvolává četba první části úryvku? Zdají se vám být některé situace absurdní? Jaké a proč?

.....
.....
.....

.....
.....

3) *Kdo všechno byl mezi zajatci?*

.....
.....

4) *Kdo je to felčar? Plnil v této ukázce své poslání? Proč byl jeho příjezd pokaždé tolik očekáván? Jak byste postavu felčara charakterizovali?*

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5) *Srovnejte situaci ruských vojáků a zajatců. Jsou jejich role jasně vymezeny?*

.....
.....
.....

6) *Které literární žánry ukázka připomíná?*

.....
.....
.....

7) *O jaký se jedná útvar z hlediska slohového? Jak vnímáte jazyk, jakým je ukázka napsána?*

.....
.....

